

konstituce tohoto bytí odemčenosti vyžaduje postup naší analýzy interpretaci modu bytí, v němž je toto jsoucnost svým 'tu' v každodennosti.

Kapitola obsahující explikaci 'bytí ve' jako takového, tzn. explikaci bytí onoho 'tu', se člení do dvou částí: A. Existenciální konstituce našeho 'tu'. B. Každodenní bytí našeho 'tu' a upadání pobytu.

Dva stejně původní konstitutivní způsoby, jak jsme svým 'tu', spatřujeme v *rozpoložení* a *rozumění*: jejich analýze se dostane nezbytného fenomenálního potvrzení interpretací vždy jistého konkrétního a pro další problematiku důležitého modu. Rozpoložení a rozumění jsou stejně původně určeny řečí. [178]

Předmětem oddílu A (existenciální konstituce našeho 'tu') tedy bude: bytí-tu jako rozpoložení (§ 29), strach jako modus rozpoložení (§ 30), bytí-tu jako rozumění (§ 31), rozumění a výklad (§ 32), výpověď jako odvozený modus výkladu (§ 33), bytí-tu, řeč a jazyk (§ 34).

Analýza bytostných charakterů *bytí-tu* je analýza existenciální. To znamená: tyto charaktery nejsou vlastnosti nějakého výskytového jsoucnosti, nýbrž jsou to bytostně existenciální způsoby, jak být. Je tudíž třeba předvést modus jejich bytí v každodennosti.

V oddílu B (každodenní bytí našeho 'tu' a upadání pobytu) budou analyzovány následující existenciální mody každodenního bytí našeho 'tu', odpovídající konstitutivnímu fenoménu řeči, pohledu spočívajícímu v rozumění a jemu příslušejícímu výkladu (uchopení smyslu): „řeči“ (§ 35), zvědavost (§ 36), dvojsmyslnost (§ 37). Na těchto fenoménech se stane patrným základní modus bytí našeho 'tu', který interpretujeme jako *upadání*, kde „padání“ se ukazuje jako existenciálně svérázný způsob hybnosti (§ 38).

A. Existenciální konstituce našeho 'tu'

§ 29. 'Bytí tu' jako rozpoložení

To, co *ontologicky* označujeme titulem rozpoložení, je *onticky* to nejznámější a nejjednodušší: nálada, naladěnost. Před vši psychologii nálad, která navíc ještě leží úplně ladem, je třeba uvidět tento fenomén jako *fundamentální existenciál* a načrtnout obrysy jeho struktury.

Neporušená duševní rovnováha právě tak jako potlačovaná rozmrzelost každodenního obstarávání, zvraty jedné [179] nálady v druhou, sklouznutí do rozladěnosti, to vše není ontologicky nic nicotného, jakkoli tyto fenomény mohou zůstat bez povšimnutí jako něco, co je v pobytu domněle tím nejlhostejnějším a nejprchavějším. Že nálady se mohou kazit a měnit, to jen svědčí o tom, že pobyt je vždy již naladěn. To, že jsme často ve vytrvalém, jednotvárném a šedivém stavu bez nálady, který nesmí být zaměňován s rozladěností, je dokonce tak málo nicotné, že právě v tomto stavu si pobyt sám sebe oškliví. Bytí našeho 'tu' se v takové nenaladěnosti ukázalo jako břímě.¹ Proč, *nevíme*. A pobyt to vědět nemůže, poněvadž možnosti odemkat, které má poznání k dispozici, mají příliš malý dosah ve srovnání s původním odemkáním prostřednictvím nálad, v nichž je pobyt přiváděn před své bytí jakožto 'tu'. Na druhé straně zase povznesená nálada z nás může zjevné břímě bytí sejmout; i tato možnost nálady nám odemká, i když ulehčujícím způsobem, že pobyt má povahu břemene. Nálada činí zjevným, „jak nám je“, „jak se máme“. V tomto „jak nám je“ přivádí naladěnost naše bytí k jeho „tu“.

V naladěnosti je pobyt vždy již náladou odemčen jako *to* jsoucnost, jemuž je pobyt ve svém bytí vydán jako tomu bytí, jímž má ve svém existování být. Odemčen neznámá ještě poznán jako takový. A právě v nejlhostejnější a nejneškodnější každodennosti může se bytí pobytu vynořit jako holé „že jest a bytí má“. Ukazuje se čisté

¹ a 'Břímě': to, co je třeba nést; člověk je vydán, předán svému bytí-tu. Nést: převzít na základě příslušnosti k bytí samému.

135 „že jest“ ; „odkud“ a „kam“ zůstává v temnotě. Že se pobyt těmto náladám právě tak každodenně „nepoddává“, tzn. nesleduje jejich odemykání a nenechává se přivést před to, co je v nich odemčeno, není žádným vyvrácením fenomenálního faktu náladové odemčenosti bytí našeho 'tu' v jeho 'že', nýbrž naopak jeho dokladem. [180] Pobyt se většinou *onticko-existenciálně* tomuto v náladě odemčenému bytí vyhýbá; *ontologicko-existenciálně* to znamená: v tom, čeho taková nálada nedbá, je pobyt odhalen ve své vydanosti svému 'tu'. V tomto vyhýbání samém *jest* odemčeno naše 'tu'.

Tento bytostný charakter pobytu, jehož odkud a kam je zastřeno, ale který je sám o sobě o to nezastřeněji odemčen, toto „že jest“ nazýváme *vržeností* tohoto jsoucna do jeho 'tu', že totiž jakožto 'bytí ve světě' je tímto 'tu'. Výraz *vrženost* má naznačovat *fakticitu oné vydanosti*. Toto „že jest a býtí má“, které je odemčeno v rozpoložení pobytu, není ono „že“, které ontologicko-kategoriálně vyjadřuje faktičnost patřící k výskytu. Ta je přístupná pouze v pohlížejícím konstatování. 'Že', odemčené v rozpoložení, je třeba naopak pochopit jako existenciální určení *toho* jsoucna, které je na způsob 'bytí ve světě'. *Fakticita není faktičnost jako factum brutum výskytového jsoucna, nýbrž do existence pojatý, i když zprvu potlačovaný, bytostný charakter pobytu.* Toto 'že' fakticity nelze nikdy shledat v pouhém nazírání.

Jsoucno, jež má charakter pobytu, jest svým 'tu' tím způsobem, že se, ať už výslovně či nevýslovně, nachází ve své vrženosti. V rozpoložení je pobyt vždy již přiveden před sebe sama, vždycky se již našel, a to nikoli ve vnímajícím sebekonstatování, nýbrž jako naladěné vynacházení. Jako jsoucno, které je vydáno svému bytí, je také vydáno tomu, že se již vždy muselo nalézt – nalézt v nacházení, které má původ ani ne tak ve výslovném hledání, jako spíše v útěku. Nálada neodemyká tak, že bychom na vrženost pohlíželi, nýbrž tak, že jí dbáme nebo nedbáme. Toho, že se nám pobyt v náladě zjevuje jako břímě, většinou nedbáme, a nejméně pak tehdy, je-li nám odlehčeno [181] náladou povznesenou. Toto nedbání je tím, čím je, vždy jakožto určité rozpoložení.

136 To, co nálada odemyká a jak to odemyká, bychom fenomenálně vůbec nepostihli, kdybychom to chtěli stavět na roveň tomu, co „přítom zároveň“ naladěný pobyt zná, ví a več věří. I když je si pobyt ve

víře „jist“ svým „kam“ nebo se na základě racionálního vysvětlení domnívá vědět o svém „odkud“, nic z toho nemluví proti fenomenálnímu faktu, že nálada přivádí pobyt před 'že' jeho 'tu', jež před ním jako toto 'že' strnule vyvstává ve své neúprosné záhadnosti. Existenciálně-ontologicky nemáme sebemenšího práva snižovat „evidenci“ rozpoložení jejím poměřováním s apodiktickou jistotou teoretického poznání jsoucen čistě výskytových. O nic menší však není ani *to* falšování fenoménů, jež ji odsunuje do refugia iracionality. Iracionalismus – jako protějšek racionalismu – jen šilhá po tom, vůči čemu je tento slepý.

Že určitý pobyt fakticky může, má a musí věděním a vůlí zvládat svou náladu, znamená pro jisté možnosti existování, že chtění a poznání tu mají přednost. Jenom nás to nesmí svádět k tomu, abychom ontologicky popřeli náladu jako původní modus bytí pobytu, v němž je sobě samému odemčen *před* vším poznáním a chtěním, a v míře, která *přesahuje* dosah odemykání, jež je těmto vlastní. A navíc náladu nezvládáme nikdy nenaladěni, nýbrž vždy z nějaké jiné nálady. Jako *první* ontologický bytostný charakter rozpoložení jsme tedy získali toto: *Rozpoložení odemyká pobyt v jeho vrženosti, a to zprvu a většinou tak, že pobyt před ní uhýbá a že jí nedbá.*

Již zde je zřejmé, že rozpoložení zdaleka není něco jako konstatování určitého duševního stavu. Rozpoložení je tak málo nějakým k sobě se teprve zpět obracejícím [182] zachycováním sebe sama, že naopak veškerá imanentní reflexe může jen proto konstatovat „prožitky“, poněvadž v rozpoložení je již naše 'tu' odemčeno. „Pouhá nálada“ odemyká naše 'tu' původněji než každé vnímání, ale také je úměrně tomu tvrdošijněji než každé *nevnímání uzamyká*.

To ukazuje *rozladěnost*. V ní je pobyt vůči sobě samému slepý. Obstarávaný svět jeho okolí se zahaluje, ohled obstarávání je vyko-lejen. Rozpoložení je tak málo reflektováno, že přepadá pobyt právě v nereflektovaném poddání a vzdání se obstarávanému „světu“. Nálada nás přepadá. Nepřichází ani z „vnějšku“ ani z „vnitřku“, nýbrž vyvstává jako způsob 'bytí ve světě' z něho samého. Tím se však dostáváme přes negativní vymezení rozpoložení vůči reflektujícímu uchopování „nitra“ k pozitivnímu nahlédnutí jeho odemykajícího charakteru. *Nálada vždy již odemkla 'bytí ve světě' jako celek a činí jakékoliv zaměřování se na... teprve možným.* Naladěnost se nevzta-

huje primárně na duševno, není jeho vnitřním stavem, který se potom záhadným způsobem dostává ven a zabarvuje věci a osoby. V tom se ukazuje *druhý* bytostný charakter rozpoložení. Rozpoložení je jeden ze základních existenciálních druhů *stejně původní odemčenosti* světa, spolupobytu a existence, poněvadž odemčenost je bytostně 'bytí ve světě'.

Kromě obou těchto explikovaných bytostných určení rozpoložení, totiž odemykání vrženosti a příslušného odemykání celého 'bytí ve světě', je třeba si všimnout *třetího*, které přispívá především k důkladnějšímu porozumění světskosti světa. Výše¹ bylo řečeno: předchůdně již odemčený svět nechává vystupovat nitrosvětské jsoucno. Tato předchůdná, k 'bytí ve' příslušející odemčenost světa je spolukonstituována rozpoložení. Nechávat [183] vystupovat nitrosvětské jsoucno je primárně záležitostí *praktického ohledu*, nikoliv pouhého vnímání či zírání. Díky rozpoložení můžeme nyní vidět ostřeji, že ono 'nechávat v praktickém obstarávajícím ohledu vystupovat jsoucno' se vyznačuje tím, že pobyt je vystupujícím jsoucnem zasahován. Ale být zasažen tím, že příruční jsoucno nechce sloužit, že klade odpor, že ohrožuje, je ontologicky možné pouze proto, že 'bytí ve' je existenciálně jako takové předchůdně určeno tak, že se jej nitrosvětsky vystupující jsoucno může tímto způsobem vůbec *týkat*. Tato dotknutelnost je založena v rozpoložení, jakožto které si odemkla svět, např. co do ohrožení. Jen jsoucno, které je v rozpoložení strachu, příp. nebojácnosti, může odkrývat příruční jsoucno světa našeho okolí jako ohrožující. Naladěností rozpoložení je existenciálně konstituována otevřenost pobytu vůči světu.

A jen proto, že „smysly“ ontologicky patří takovému jsoucnu, jehož způsob bytí je naladěné 'bytí ve světě', mohou být „drážděny“ a být na něco „citlivé“, takže se to, co dráždí, ukazuje v afekci. Něco takového jako afekce by nevzniklo ani při sebesilnějších tlaku a odporu a odpor by bytostně vůbec nebyl odhalen, kdyby naladěné 'bytí ve světě' nebylo již odkázáno na nálady předznamenanou dotknutelnost nitrosvětským jsoucnem. *V rozpoložení existenciálně spočívá*

138 *odemykající odkázanost na svět, z něhož může vystupovat něco, co*

¹ Viz § 18.

se nás týká. Ontologicky musíme primární odkrývání světa vskutku přenechat zásadně „pouhé náladě“. Čisté nazírání, i kdyby proniklo do nejvnitřnějšího ledví bytí výskytového jsoucna, by nikdy nemohlo odkrýt něco jako ohrožující.

To, že se každodenní praktický ohled na základě primárně odemykajícího rozpoložení mýlí a podléhá dalekosáhle klamu, je – poměřováno ideou absolutního poznání „světa“ – *μη ὄν*.¹ Avšak existenciální pozitivita této [184] omylnosti je takovým ontologicky neoprávněným hodnocením zcela pominuta. Právě v nestálém, náladově proměnlivém vidění „světa“ ukazuje se příruční jsoucno ve své specifické světskosti, která je každý den jiná. Teoretické nazírání vždy již nastavilo clonu tak, že ze světa zůstala jen jednotvárnost ryze výskytového jsoucna, v níž je ovšem obsaženo nové bohatství toho, co lze odkrývat pomocí čistého určování. Ale ani nejčistší *θεωρία* se nezbavila všech nálad; i jejímu zření se ono již jen vyskytující jsoucno ukazuje ve svém ryzím vzezření pouze tehdy, může-li je k sobě nechat přijít v *klidném* prodlévání u... v *ῥαστώνη*² a *διαγωγῆ*.³ – Průkaz, že poznávající určování je existenciálně-ontologicky konstituováno v rozpoložení 'bytí ve světě', nelze ovšem zaměňovat s pokusem vydat vědu onticky všanc „citu“.

V rámci problematiky, kterou zde zkoumáme, nemohou být interpretovány rozličné mody rozpoložení a jejich fundační souvislosti. Tyto fenomény jsou onticky dávno známy pod titulem afektů a citů a filosofie se jimi vždy zabývala. Není náhodou, že první dochovaná systematická interpretace afektů je podána nikoli v rámci „psychologie“. Aristotelés zkoumá *πάθη* v druhé knize své *Rétoriky*. Aristotelovu *Rétoriku* je třeba chápat – na rozdíl od tradičního pojmání rétoriky jako „vědního oboru“ – jako první systematickou hermeneutiku každodennosti našeho 'bytí spolu'. Veřejnost jako způsob bytí neurčitého 'ono se' (srv. § 27) má nejenom svoje naladění vůbec, ný-

139

¹ nejsoucno (viz Platónova nauka o idejích) – pozn. překl.

² *ῥαστώνη* – lehkost při jakékoli činnosti, klid, dobrá nálada; *διαγωγῆ* – trávení času příjemným způsobem; – pozn. překl.

³ Viz Aristotelés, *Met.* A 2, 982b22 nn.

brž potřebuje náladu a umí si ji „udělat“. K ní a z ní mluví řečník. Řečník musí mít [185] porozumění pro možnosti nálady, aby ji mohl správným způsobem vzbuzovat a řídit.

Je známo, že v interpretaci afektů pokračovala stoa a že tato interpretace byla tradována patristickou a scholastickou teorií až do novověku. Zůstává však nepovšimnuto, že zásadní ontologická interpretace afektivity vůbec nebyla od dob Aristotelových s to postoupit ani o jediný krok, který by stál za zmínku. Naopak: afekty a city se tematicky dostaly mezi psychické fenomény a fungují většínou jako jejich třetí třída vedle představování a chtění. Poklesly na průvodní fenomény.

Je zásluhou fenomenologického bádání, že opět otevřelo cestu k vidění těchto fenoménů. A nejen to; Scheler, především na základě podnětů Augustinových a Pascalových¹, přivedl problematiku k fundančním souvislostem mezi akty „představování“ a „zájmu“. Ovšem i zde zůstávají existenciálně-ontologické fundamenty fenoménu aktu vůbec stále ještě temné.

Rozpoložení nejen odemyká pobyt v jeho vrženosti a odkázanosti na svět, jenž je s bytím pobytu vždy již odemčen, nýbrž je samo existenciálním způsobem bytí, v němž se pobyt stále „světu“ vystavuje a nechává se jím oslovovat, a to tak, že se určitým způsobem sobě samému vyhýbá. Existenciální strukturu tohoto vyhýbání si ujasníme na fenoménu upadání.

Rozpoložení je jedním ze základních existenciálních způsobů, jak je pobyt svým 'tu'. A nejen že ontologicky charakterizuje [186] po-

¹ Srv. B. Pascal, *Pensées*, cit. vyd., str. 185: Et de là vient qu'au lieu qu'en parlant des choses humaines on dit qu'il faut les connaître avant que de les aimer, ce qui a passé en proverbe, les saints au contraire disent en parlant des choses divines qu'il faut les aimer pour les connaître, et qu'on n'entre dans la vérité que par la charité, dont ils ont fait une de leurs plus utiles sentences. [Z toho pak plyne, že mluví-li se o věcech lidských, říká se, že je třeba nejdříve je poznat, aby chom je mohli milovat, což se stalo úslovím, kdežto svatí, mluvíce o věcech božských, říkají naopak, že aby je bylo možno poznat, je třeba je milovat, a že k pravdě lze dospět jen láskou, což učinili jedním ze svých nejužitečnějších naučení.] Srv. k tomu Augustin, *Opera* (Migne P. L. sv. VIII), *Contra Faustum* lib. 32, cap. 18: non intratur in veritate, nisi per charitatem [k pravdě nelze dospět jinak než láskou].

byt; díky tomu, že odemyká, má zároveň zásadní metodický význam pro existenciální analytiku. Ta, stejně jako každá ontologická interpretace vůbec, nemůže než jsoucno, již předem odemčené, jaksi vyslechnout ohledně jeho bytí. Bude se přitom držet těch význačných možností pobytu, jež jej odemykají největší měrou, aby objasnění tohoto jsoucna získala právě z nich. Fenomenologická interpretace musí dát pobytu možnost, aby se sám původním způsobem odemkl, a nechat jej, aby takřikajíc vyložil sám sebe. Doprovází jej při tomto odemykání jen proto, aby fenomenální obsah odemčeného přivedla existenciálně k pojmu.

S ohledem na to, že později budeme interpretovat jisté existenciálně-ontologicky významné základní rozpoložení pobytu, totiž úzkost (srv. § 40), provedeme nyní ještě konkrétnější demonstraci fenoménu rozpoložení na určitém jeho modu, jímž je *strach*.

§ 30. Strach jako modus rozpoložení¹

Fenomén strachu lze zkoumat ze tří hledisek; budeme analyzovat, čeho se bojíme, strachování samo a to, oč máme strach. Tato tři možná a vzájemně se doplňující hlediska nejsou náhodná. Vysvitne v nich totiž struktura rozpoložení vůbec. Analýzu pak dovrší poukaz na možné modifikace strachu, týkající se jeho jednotlivých strukturálních momentů.

To, z čeho máme strach, to „strašné“, je vždy něco, s čím se nitrosvětsky setkáváme a co tedy má způsob bytí příručního jsoucna, výskytu nebo spolupobytu. Nejde zde o ontickou informaci o jsoucnu, jež může být často a rozmanitým [187] způsobem „strašné“, nýbrž je třeba určit strašné fenomenálně v jeho schopnosti nahánět strach. Co patří ke strašnému jako k tomu, s čím se setkáváme, když se bojíme? To, z čeho máme strach, má charakter hrozivosti. K tomu patří, že: 1. Dostatečnost toho, s čím se takto setkáváme, spočívá ve škodlivosti. Potkávané se ukazuje v jistém kontextu dostatečnosti. 2. Škodlivost míří na určitý okřesek toho, co může zasáhnout. V této

¹ Srv. Aristotelés, *Rhet.* B 5, 1382a20 – 1383b11.